

Høy sjø til lands og til vanns

BOKOVERSIKT

Joan Druett har skrevet en interessant og leseverdig bok om det hun kaller røff medisin, nemlig sjøfartsmedisin. Her tar hun utgangspunkt i de skipsleger som hadde tjeneste på engelske hvalfangstskip på 1800-tallet. Skipene seilte langt og lenge, en sikker oppskrift på sykdom. Mannskapene var i land mange steder i tropene og møtte ikke bare alkohol og sex, men også dysenteri og malariamygg. De seilte ofte i mange år, for de var avhengig av å følge hvalens migrasjoner. Lang seilas gir ofte skjærbuk, og det gjorde det også på 1800-tallet på tross av at marinelegen James Lind allerede i 1752 hadde påvist årsaken og Royal Navy i 1795 hadde innført lime som profylakse, og ikke minst sosiale problemer og uoverensstemmelser. Når man setter 30 – 40 mann ombord i et skip i mange år av gangen er det ikke uventet at konflikter oppstår. Det blir røff medisin på mer enn en måte. Det var ikke like enkelt å være lege på slike skip.

Grunnen til at Joan Druett i det hele tatt kunne skrive om røff medisin er at det britiske parlament i 1733 besluttet at hvalfangst var så farlig at alle skip skulle ha skipslege med. Med et så lite mannskap hadde legen lite å gjøre og det er bevart ni dagbøker fra slike hvalfangerleger. Druett presenterer oss for datidens sjøfartsmedisin sett gjennom dagbøkene til legene på hvalfangstskipene. Hun setter deres beretninger, utstyr, medisiner og terapi i perspektiv og gir interessante forklaringer på hva man kunne og ikke kunne gjøre.

Druett beskriver verdens første sjømannslegebok, John Woodaals *The surgeons mate*, fra 1617 og viser at det tross alt ikke hadde skjedd svært meget på disse to hundre år når det gjaldt helsetjenesten for sjøfolk. Vi får et innblikk i bakgrunnen til de enkelte skipslegene og en gjennomgang av medisinkisten de hadde med seg.

Druett forteller videre om den lange reisen til fangstfeltene, hvordan hvaljakten foregikk, de mange ulykker og skader som jakten og tjenesten ombord førte med seg, hvorledes møter med eksotiske land og ikke minst folk, forløp og hvordan det var å være doktor mellom mannskap og offiserer. Til slutt får vi vite litt om skjebnen til disse legene etter at de kom hjem og medisinen kanskje ikke lenger var så røff.

Druetts bok er populærvitenskapelig, men gir innsikt og inneholder meget som kan gi oss lærdom i dag. På den ene side er det fascinerende å se hvor langt vi er kommet i moderne medisin, men på den annen side er det svært edrueliggjørende å se at det var tross alt mye en skipslege for 150 – 200 år siden kunne gjøre for å hjelpe syke og

skadede. Beskrivelsen av legekunst praktisert under vanskelig forhold om bord, røff medisin, er nyttig for dagens praksis av legekunst for de lesere som mestrer å se dypere enn amputasjoner og årelating.

Jan SommerfeltPettersen

Haakonssvern

Bergen

Publisert: 20. mars 2002. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 8. september 2026.